

רעיונות ההשכלה

קראו את הקטע הבא וענו על השאלות שבסופו.

תנועת ההשכלה: תנועה רוחנית במאות ה-17 וה-18, שראתה בשכל את החלק החשוב ביותר בכוחות האדם. אנשי תנועת ההשכלה נקראו רציונאליסטים, מהמילה הלטינית רציו (ratio) שמשמעותו "שכל". הרציונאליסטים האמינו, שעל ידי השימוש בשכל ובתבונה תוכל החברה להנהיג סדרים חדשים, טובים יותר, ולפתור את בעיותיה. תנועת ההשכלה, היתה ביסודה תנועה חילונית, דחתה את האמונות הטפלות ונאבקה על חופש המחשבה, על חופש האמונה הדתית, על חופש הכתיבה והפרסום. היא תבעה מכל אדם, שיגלה אומץ לחשיבה עצמאית, וקראה לו "העז להשתמש בשכלך". רעיונות ההשכלה השפיעו על החשיבה המדינית ועל דמותה של החברה, בעיקר בתחום מערכת היחסים שבין הנתינים לבין השליטים.

אחד המשכילים שהיתה לו השפעה חשובה בתחום החשיבה המדינית היה ג'ון לוק. לוק סבר כי החברה האנושית התקיימה בתחילה ללא כל שלטון, "במצב טבעי". בני אדם "במצב טבעי" היו חופשיים ושווים, אך סבלו מחוסר בטחון בקשר לחירותם ולקניינם (רכושם). לדעתו של לוק, נתונות לכל אדם, מעצם היותו אדם, שלוש זכויות טבעיות: החיים, החירות והקניין. כדי להבטיח זכויות אלה, ש"במצב הטבעי" היו נתונות לעיתים בסכנה ונפגעו, התאגדו בני האדם למעין ברית וכתרו "אמנה חברתית" (הסכם חברתי), שבמסגרתה הסכימו על צורת השלטון הרצויה, על פי אמנה זו, השליט שנבחר על ידי האזרחים, התחייב להגן על שלוש הזכויות הטבעיות, והאזרחים התחייבו בתמורה לציית לחוקיו. אולם, אם השליט לא היה שומר על זכויות האזרחים או פגע בהן, יהיו האזרחים רשאים להחליפו. כלומר, סמכות השליט תהיה מוגבלת, והשלטון יהיה מוחזק בידי השליט כפיקדון, שמטרתו שמירה על ביטחונם ועל רכושם של הנתינים.

1. מהם הדברים שתנועת ההשכלה האמינה בהם ונאבקה למענם?
2. אנשי תנועת ההשכלה קראו לאדם "העז לדעת! העז להשתמש בשכלך!" – מדוע לדעתך דרושה "העזה" כדי להשתמש בתבונה במאה ה-18?
3. כנגד מי יצאו אנשי תנועת ההשכלה בקריאתם להשתמש בשכל?
4. מהן "שלוש הזכויות הטבעיות" על פי ג'ון לוק?
5. הסבירו זכויות אלו במילים שלכם.